ВІСНИК ЛЬВІВ. УН-ТУ *VISNYK LVIV UNIV.*
Сер. істор. 2012. Спец. вип. С. 29–43. *Ser. Histor. 2012. Special issue. P. 29–43.*

УДК

Марта ОНИСЬКІВ
Львів

Два королівські універсали 1678 і 1679 років до мешканців Львова й Львівської землі в справах "релігії грецької"

Серед королівських універсалів Яна III Собєського, внесених у 1674–1696 рр. до реляційних книг Львівського ґродського уряду, лише два стосуються церковних питань, обидва – "релігії грецької". Перший з них, виданий 3 серпня 1678 р., містив підтвердження попереднього призначення київським православним митрополитом Антонія Винницького, колишнього перемишльського й самбірського єпископа. Другий універсал, датований 9 жовтня 1679 р., повідомляв про скликання, згідно з рішенням сейму, спільного зібрання православних і унійних священослужителів у Любліні 24 січня 1680 р. для владнання непорозумінь. Доставку цих універсалів саме до Львова зумовило перебування тут владичого двору однієї з найбільших єпархій Київської православної митрополії та проживання чималої православної громади.

Ключові слова: Львів другої половини XVII ст., Ян III Собєський, королівський універсал, Львівська єпархія, Православна церква, Унійна церква.

Серед монарших універсалів короля Речі Посполитої Яна III Собєського, що їх за його правління, в 1674–1696 рр., було внесено до реляційних книг Львівського ґроду, лише два стосуються церковних питань, обидва – "релігії грецької"[1]. Відомо, що король видавав теж інші універсали подібного характеру й змісту[2], але їх не було подано до "львівських ґродських актів". Останнє може свідчити про те, що у двох вписаних універсалах містилася суттєва інформація, а її поширення серед мешканців Львова і Львівської землі (тобто простору, що перебував під юрисдикцією Львівського ґроду) мало, очевидно, особливе

[1] Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові), ф. 9 (Львівський ґродський суд), оп. 1, спр. 437, стор. 2311–2314; спр. 440, стор. 177–182.

[2] Зокрема, відомо про видачу королівських універсалів у справах "релігії грецької" в 1676 і 1694 рр. (*Балик Б. І.* Інокентій Іван Винницький єпископ Перемиський, Самбірський, Сяніцький (1680–1700) // Записки ЧСВВ (Рим). 1978. Серія II. Секція I. Т. XXXVIII. С. 47; *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII ст.: організаційна структура та правовий статус. Львів, 2010. С. 277).

© *Ониськів М., 2012*

значення чи то для короля і його двору, чи то для певних суспільно-політичних сил і / або конкретних діячів. Адже в цей час "канцелярія разом з ґродським урядом використовувалися для широкої інформаційно-пропаґандистської акції, адресатом якої була не лише шляхта, а всі стани і верстви тогочасного суспільства"[3].

Усього в реляційних книгах Львівського ґроду за 1674–1696 рр. виявлено понад 70 універсалів Яна III Собєського. За змістом вони стосувалися (крім двох у справах "релігії грецької") діяльності сеймів і сеймиків, організації й забезпечення коронного війська, ведення торгівлі, єврейських справ, функціонування цехів тощо. Королівський універсал – як особливий вид актової документації Коронної канцелярії – не творив нового правового стану: монарші розпорядження, що в ньому містилися, видавалися на основі вже існуючого законодавства[4]. Він мав широке коло адресатів, найбільше порівняно з іншими королівськими актами, та зазвичай стосувався чималої території. Виданий і завірений монархом, універсал містив офіційну державну інформацію. Процес канцелярської обробки королівського універсалу був спрямований, головно, на введення його в дію шляхом оголошення змісту значній частині тогочасного суспільства. Вказівки про спосіб здійснення цього зазвичай вміщувалися в кінцевій публікації самого документа. Поінформована універсалом частина суспільства отримувала не тільки відомості про розпорядження короля, а й про різні аспекти політичного, економічного, духовного життя держави. Останнє знаходилося в клаузулі наррації, в якій розповідалося про причини певних дій монарха і яка була обов'язковою для всіх тогочасних універсалів.

Перший з розглянутих королівських універсалів у справах "релігії грецької" (див. *документи 1 і 2*) повідомляв про підтвердження Яном III попереднього, здійсненого ще королем Яном Казимиром (правив у 1648–1668 рр.) призначення київським православним митрополитом Антонія Винницького (1663–1679 рр.)[5], а другий – про скликання спільного зібрання православних та уніатів у Любліні 24 січня 1680 р.[6] Обидва документи були доставлені до Львова, оскільки останній з 1539/1540 р. (фактично від кінця XV ст.) став місцем, де знаходився владичий двір однієї з найбільших єпархій Київської православної митрополії – Львівської[7]. На доставку цих універсалів до Львова впливало й проживання тут чималої православної (української) громади, чисельність якої, щоправда, значно

[3] *Łosowski J.* Kancelaria grodzka chełmska od XV do XVIII wieku: studium o urzędzie, dokumentacji, jej formach i roli w życiu społeczeństwa staropolskiego. Lublin, 2004. S. 217.

[4] *Капраль М.* Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст. (історико-джерелознавчий огляд) // Привілеї міста Львова (XIV–XVIII ст.) / Упорядкував М. Капраль. Львів, 1998. С. 8.

[5] ЦДІА України у Львові, ф. 9, оп. 1, спр. 437, стор. 2311–2314.

[6] Там само. Спр. 440, стор. 177–182.

[7] *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія… С. 445; *Кметь В.* Єпархія Львівська, Галицька і Кам'янецька // Енциклопедія Львова. Львів, 2008. Т. 2 / За редакцією А. Козицького. С. 291.

поступалася католицькому (польському) населенню міста[8]. Проте тогочасна львівська українська громада сприймалась як така, що не допустить у своїх лавах відходу від православ'я та переходу на унію[9]. Крім того, від 1632 р. Львівська єпархія (поряд з Перемишльською, Луцькою і Мстиславською) завжди мусила залишатися в руках неуніатів[10]. Перенесення до Львова в 1673 р. Теребовельської ікони Божої Матері й інтенсивне пропаґування тут її культу сприяло не лише оновленню єпархіального життя, а й перетворенню міста на своєрідний "ментальний сакральний простір", трактуванню його як духовного центру Русі в сприйнятті українського православного населення[11].

Названі універсали, очевидно, були направлені саме до єпископського двору, тобто до Собору Святого Юра. Кінцева формула публікації королівських універсалів вимагає цього: "наказуємо його публікувати по всій нашій державі і його митрополичій юрисдикції на місцях звичайних"[12], "хочемо мати, аби велебні митрополити, єпископи та інші настоятелі публікувати його наказували"[13]. Як бачимо, в другому універсалі конкретно вказано на єпископів як тих, хто повинен наказувати публікувати універсал. Натомість у першому зазначається про необхідність поширити відомості на території "митрополичої юрисдикції". До складу останньої й входила Львівська єпархія, а єпископ, у свою чергу, виступав як управитель та юрисдикційний зверхник її теренів і мав виконувати й пастирські, й адміністративні функції[14]. Розглянуті королівські універсали мусили спочатку потрапити саме до єпископського двору (точніше до його канцелярії)[15]: про це свідчить той факт, що до Львівського ґроду їх принесли представники близького оточення (до того ж, прихильники його проунійних планів) тодішнього львівського православного єпископа Йосифа Шумлянського (1668–1708 рр.). Це були Георгій Корендович – член Львівського ставропігійського братства, реґент Кам'янецької ґродської канцелярії та інстиґатор[16] Львівського ґроду (1680–

[8] *Кісь Я.* Промисловість Львова у період феодалізму (XIII–XIX ст.). Львів, 1968. С. 28; *Капраль М.* Національні громади Львові XIV–XVIII ст. (соціально-правові взаємини). Львів, 2003. С. 270.

[9] *Mironowicz A.* Kościół prawosławny w dziejach dawnej Rzeczypospolitej. Białystok, 2001. S. 215; *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія… С. 243.

[10] *Беднов В. А.* Православная церковь в Польше и Литве (по Volumina Legum). Минск, 2002. С. 216–217.

[11] *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія… С. 576–580.

[12] ЦДІА України у Львові, ф. 9, оп. 1, спр. 437, стор. 2313–2314.

[13] Там само. Спр. 440, стор. 182.

[14] *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія… С. 428.

[15] Там само. С. 446.

[16] Інстиґатор здійснював публічне обвинувачення перед судом у справах загального значення – зокрема, у випадках непокори, нехтування адміністративними, судовими чи фінансовими приписами, порушення порядку, громадського спокою, моральних норм тощо (*Фелонюк А.* Органи влади на території замкової юрисдикції Львова в другій половині

1699 рр.)[17], та Іван Мокрицький – також член Львівського ставропігійського братства[18].

Ймовірно, публікація цих королівських універсалів у Львові, тобто ознайомлення з їх змістом ширших верств міських мешканців і приїжджих, мала місце до їх принесення для облятації[19] до Львівського ґроду. Про це свідчить значний хронологічний інтервал між датою видачі універсалів та датою вписання у львівські ґродські акти. Перший універсал виданий 3 серпня 1678 р. в близькій до Львова Жовкві, але до ґроду його принесено аж 5 жовтня. Подібно й другий універсал було видано 9 жовтня 1679 р. в Яворові, а його облятація у Львовському ґроді відбулася аж 18 січня наступного року. Доґродова публікація досліджених монарших універсалів скоріш за все відбувалася в православних храмах Львова. У середмісті це була церква Успіння Пресвятої Богородиці, а на передмістях – церкви Святого Миколая, Святої Параскеви П'ятниці, Святого Теодора Тіронського, Благовіщення Богородиці, Богоявленська, Воскресіння Христового, Різдва Богородиці, Воздвиження Чесного Хреста[20]. Передміські храми відвідувала значна частина міських мешканців, до них навідувалася й малозаможна шляхта, яка рідко бувала в місті[21]. Тогочасна Церква була, зокрема, пропаґандистсько-інформаційною структурою, що транслювала – як правдиву й універсальну цінність – відомості, що стосувалися або окремого прошарку, або всього суспільства[22] (у нашому випадку – частини останнього). Крім

XVII–XVIII ст. // Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie od XV do XIX wieku. Materiały polsko-ukraińskiej konferencji naukowej w Okunince koło Włodawy 10–12 września 2007 roku / Pod redakcją H. Gmiterka i J. Łîsowskiego. Kraków, 2010. S. 287; *Łosowski J.* Kancelaria grodzka chełmska… S. 105).

[17] *Maleczyński K.* Urzędnicy grodzcy i ziemscy lwowscy w latach 1352–1783. Lwów, 1938 [Zabytki Dziejowe. Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego we Lwowie. T. VI. Zesz. 1]. S. 66.

[18] *Великий А. Г.* З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. Рим, 1972. Т. V: XVII ст. С. 233.

[19] Облятація полягала у внесенні документу до ґродських книг: його зміст переписувано без жодних орфографічних чи стилістичних змін (*Sochaniewicz S.* Archiwum krajowe aktów grodzkich i ziemskich we Lwowie. Lwów, 1912. S. 15).

[20] Церква Святої Параскеви П'ятниці розміщувалася на території тогочасного Краківського передмістя (*Качор І., Качор Л.* Львів крізь віки. Львів, 2004. С. 136), церква Святого Теодора Тіронського – навпроти церкви Святого Миколая (Там само. С. 142), церква Благовіщення Богородиці – у районі сучасної вулиці Городоцької, № 17–25 (Там само. С. 144), Богоявленська церква – у районі сучасної вулиці Фредра (Там само. С. 149), церква Воскресіння Христового – на території Краківського передмістя, де нині проходить залізниця (Там само. С. 150), церква Різдва Богородиці – на розі сучасних вулиць Донецької та Богдана Хмельницького (Там само. С. 153), церква Воздвиження Чесного Хреста – на території Галицького передмістя (Там само. С. 153).

[21] *Łosowski J.* Kancelaria grodzka chełmska… S. 214.

[22] *Maliszewski K.* Komunikacja społeczna w kulturze staropolskiej. Toruń, 2001. S. 40.

оголошення універсалів з церковних амвонів, їх прибивали до церковних дверей[23]. Особливо ефективним було використання храмів для повідомлення певної інформації представникам непривілейованих станів (наприклад, для тогочасних селян було характерним проводити свої громадські віча чи сходки саме у святкові дні в церквах[24]).

Публікація вказаних королівських універсалів Львівським ґродом полягала, головно, в оголошенні їхнього змісту генеральним коронним возним. Цей ґродський урядовець мав бути відомим і впізнаваним для місцевого населення: він мусив бути відповідно підстриженим, а оголошення про його призначення на цю посаду здійснював інший возний на багатолюдних місцях[25]. Обнародування королівського універсалу генеральним коронним возним здійснювалося урочисто, під звуки сурм і бубнів[26], у Львові – переважно на ринковій площі. Поширення змісту королівських універсалів могло відбуватися і завдяки створенню завірених їх копій (у вигляді витягів з актових книг, до яких універсали було вписано).

Такі способи публікації повинні були забезпечити якнайкраще доведення змісту цих універсалів до православного (й не тільки) населення Львова, а також до мешканців навколишнього реґіону. По-перше, їхнє публічне оголошення в церквах чи на ринку не вимагало від міського населення грамотності (тобто уміння читати і писати, хоча показники останнього не були низькими серед тогочасного міщанства, головно патриціату та поспільства[27]). По-друге, мовою універсалів була польська, в них лише подекуди трапляються макаронізми (латинські вставки), властиві для тогочасної документації[28]. Сприйняття тогочасним українським населенням Львова польської мови було, очевидно, добрим з огляду на тривале співжиття і постійні контакти з польською громадою. (Для прикладу: тогочасні вірші спудеїв дальшої від етнічних польських земель Києво-Могилянської академії легко можна було читати як українською, так і польською, нічого не змінюючи у словах[29].)

---

[23] *Kriegseisen W.* Sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII i XVIII wieku. Warszawa, 1991. S. 40.

[24] *Інкін В.* Сільське господарство Галицького Прикарпаття у XVI–XVII століттях: історичні нариси. Львів, 2004. С. 209.

[25] ЦДІА України у Львові, ф. 9, оп. 1, спр. 445, стор. 723–726.

[26] *Kriegseisen W.* Sejmiki Rzeczypospolitej szlacheckiej… S. 40.

[27] Станом на XVI ст. на території Малопольщі грамотність патриціату становила 70 % серед чоловіків і 25 % серед жінок, грамотність поспільства – відповідно, 40 % і 12 % (Historia Europy Środkowo-Wschodniej / Red. Jerzy Kłoczowski. Lublin, 2000. T. 1. S. 227). Подаємо ці показники, зважаючи на їх умовну хронологічну й територіальну близькість до реалій Львова другої половини XVII ст.

[28] *Зашкільняк Л., Крикун М.* Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів, 2002. С. 219.

[29] *Шевченко І.* Україна між Сходом і Заходом: Нариси з історії культури до початку XVIII ст. / Під ред. А. Ясіновського, переклад з англ. М. Габлевич. Львів, 2001. С. 129.

Два публіковані нами королівські універсали вписано до книг Львівського ґроду, що надало їм "вічної" доказової сили[30] та сприяло поширенню їх змісту серед львів'ян і мешканців реґіону. Чому саме тут, у Львові, це було здійснено? Відповідь слід шукати, очевидно, в контексті поглядів / планів короля і Йосифа Шумлянського на майбутнє Православної та Унійної церков у Речі Посполитій. Позиція Яна III викладена в його листі до унійного митрополита Кипріана Жоховського (1674–1693 рр.), датованому 1679 р.: "Бажанням короля є, щоб православні підлягали Риму, не лише через римо-католицьку віру, яку сам визнаю, але передусім через інтереси держави, а особливо, щоб забрати православних з-під юрисдикції константинопольського патріарха і російського царя"[31]. Реалізацію таких планів Ян III спочатку вбачав у створенні Київського патріархату під зверхністю Папи Римського[32], але згодом відмовився від цієї ідеї. Натомість король виступив за перехід усіх православних єпископів на унію[33], що призвело б до їх підпорядкування київському унійному митрополиту, підвладному Риму. Здійснити це, за порадою папського нунція, монарх прагнув у такий спосіб: православних єпископів належало таємно висвятити на унію (що зробив львівський єпископ Йосиф Шумлянський у 1677 р.[34] і майбутній перемишльський єпископ Інокентій Винницький у 1679 р.[35]), пообіцявши їм після смерті унійного владики, якщо такий був, збереження єдиного єпископства східного обряду на цих землях. Такі православні владики у майбутньому мали спричинити й забезпечити перехід усієї єпархії на унію, а титул київського православного митрополита король – після смерті Антонія Винницького – мав намір скасувати[36]. Йосиф Шумлянський знав про унійні плани короля, хоча й не все, і мав свої міркування щодо їх реалізації. Він був прихильником утворення на землях Речі Посполитої двох унійних митрополій: відновленої під його зверхністю Галицької, до якої би входили Львівське, Луцьке, Перемишльське, Холмське та Володимирське єпископства, та вже існуючої Київської, під юрисдикцію якої потрапили б єпископства на теренах Великого князівства Литовського[37].

Публікація універсалу 1678 р. про затвердження київським митрополитом Антонія Винницького (див. *документ 1*) було вигідним для Йосифа

---

[30] Вписані до ґродських актів документи зберігали вічну доказову силу з огляду на "право вічності", яке ґродська канцелярія мала з XVI ст. (*Захарчишина П. І.* Писарі й архівісти земських та ґродських канцелярій на західноукраїнських землях у XV–XVIII ст. // Архіви України (Київ). 1969. № 1. С. 18; *Купчинський О.* Земські і ґродські судово-адміністративні фонди Львова. Київ, 1998. С. 16).

[31] *Mironowicz A.* Kościół prawosławny… S. 223.

[32] *Балик Б. І.* Інокентій Іван Винницький... С. 47.

[33] Там само. С. 51.

[34] *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія… С. 274.

[35] *Mironowicz A.* Kościół prawosławny… S. 223.

[36] *Балик Б. І.* Інокентій Іван Винницький... С. 56–57.

[37] *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія… С. 221.

Шумлянського через те, що серед мешканців єпархії поширювалися чутки про його відступництво від православ'я[38]. Офіційно – але таємно – перехід єпископа на унію відбувся попереднього 1677 р.[39] Навернення православних ієрархів Корони на унію мусило залишатися в таємниці – для того, щоб вони не втратили підтримку місцевого православного населення та могли підготувати ґрунт для поступового і мирного переходу вірних підлеглих їм єпархій на унію[40]. Тому оприлюднення універсалу мало підтверджувати подальшу підпорядкованість львівського владики саме православному митрополиту та нівелювати закиди його противників, зокрема з-поміж православної шляхти Руського воєводства та членів впливового й численного Львівського ставропігійського братства[41]. Крім того даний універсал свідчив про непідлеглість Йосифа Шумлянського тодішньому унійному митрополиту Кипріану Жоховському, що формально (і таємно) було визнано львівським владикою в 1677 р. та підтримане Римом, проте фактично не виконувалося[42]. Кипріан Жоховський виступав проти створення в майбутньому двох унійних митрополій[43]. До того ж Антоній Винницький на момент появи універсалу мав уже 79 років, а наступного року помер. Саме тоді адміністратором Київської православної митрополії було призначено військового побратима Яна III[44] – Йосифа Шумлянського[45]. Львівський єпископ таким чином ще більше наблизився до реалізації своїх планів, ставши в церковно-ієрархічному відношенні майже рівним (але не підпорядкованим) Кипріану Жоховському.

Універсал 1679 р. (див. *документ 2*), в якому йшлося про скликання – згідно з ухвалою варшавського сейму 1677 р.[46], нереалізованою під час наступного,

---

[38] Там само. С. 274.

[39] *Великий А. Г.* З літопису християнської України… Т. V. С. 232.

[40] *Mironowicz A.* Kościół prawosławny… S. 226.

[41] *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія… С. 581.

[42] Там само. С. 275.

[43] Уніати підтримували первісну ідею короля про створення унійної патріархії (*Балик Б. І.* Інокентій Іван Винницький... С. 79; *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія… С. 221).

[44] *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія… С. 583.

[45] *Mironowicz A.* Kościół prawosławny… S. 222.

[46] Варшавський сейм відбувався в січні–квітні 1677 р. (*Konopczyński W.* Chronologia sejmów polskich 1493–1793 // Archiwum Komisji Historycznej. Kraków, 1948. Seria 2. T. IV. Nr 3. S. 157), на ньому було вказано на необхідність скликання спільного зібрання православних і уніатів, їхнього духовенства та світських представників (*Балик Б. І.* Інокентій Іван Винницький... С. 51). У королівському універсалі згадано конституцію цього сейму: йшлося, очевидно, про конституцію "Religia Grecka", згідно з якою на майбутній сейм мали прибути уніати та неуніати для "заспокоєння" претензій за участі сеймових депутатів (Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem xx. pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782, wydanego. Petersburg, 1860. T. V. S. 226–227).

ґродненського сейму 1678–1679 рр.[47] – Люблінського колоквіуму, мав безпосередньо сприяти швидкій реалізації планів львівського владики, тож якнайширше розповсюдження його змісту серед населення Львова і Львівської землі так само відповідало намірам Йосифа Шумлянського. Саме він був головним ініціатором з'їзду в Любліні[48] і виступав за широке залучення до нього мирян. Листи було розіслано й до католиків, представників православної ієрархії, братств[49]. Львівський єпископ покладав великі надії на колоквіум і через те, що попри укоріненість у Львові православ'я, у середовищі місцевої української громади мали місце проунійні настрої. Недаремно королівські універсали 1678 і 1679 рр. до ґроду приносили саме члени Львівського ставропігійського братства, названі вище. Прихильність до унії у львівських колах не була поодиноким явищем і мала тривалий характер[50]. Це було пов'язано з тим, що латинський обряд вважався у той час вищим[51], а православна спільнота Львова трактувала своє становище як дискриміноване[52]. Проте сподівання Йосифа Шумлянського не справдилися. Багато православних не з'явилися на Люблінський колоквіум[53], на який львівський єпископ прибув у супроводі братчиків, священиків і монахів своєї єпархії, а саме зібрання протривало тільки два дні. Його невдачу зумовило й неприбуття комісарів, яких мав відрядити Ян III: в універсалі декларувалося, що учасники зібрання проведуть його "у присутності наших вельможних комісарів, яких до цього акту з нашого сенату будемо призначати", а останні, "засідаючи там на нашому місці, […] будуть побуджати до згоди, заспокоєння і усунення правових суперечок"[54]. Пояснюючи відсутність комісарів, король вказував на їх заклопотаність іншими справами[55]. Проте причина полягала в іншому. Першорядне місце в політиці Яна III завжди займали військово-політичні питання, а саме в цей час Москвою було ратифіковано союзний договір між Річчю Посполитою і Московською державою, підписаний роком раніше і спрямований проти Османської імперії. Четверта стаття договору ґарантувала

[47] На сеймі, що проходив у Ґродно з 15 грудня 1678 р. по 4 квітня 1679 р. (*Konopczyński W.* Chronologia sejmów polskich... S. 157), оголошено про з'їзд православних та уніатів у Бересті, проте його проведення король пізніше відмінив (*Балик Б. І.* Інокентій Іван Винницький... С. 52–53).

[48] *Балик Б. І.* Інокентій Іван Винницький... С. 79.

[49] *Великий А. Г.* З літопису християнської України… Т. V. С. 235.

[50] *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія… С. 245–246; *Великий А. Г.* З літопису християнської України… Т. V. С. 233.

[51] *Skoczylas I.* Sobory eparchii chełmskiej XVII wieku. Program religijny Slavia Unita w Rzeczypospolitej / Przekład A. Gil. Lublin, 2008. S. 83.

[52] *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія… С. 335.

[53] *Gil A.* Chełmska diecezja unicka 1596–1810: Dzieje i organizacja. Lublin, 2005. S. 93; *Беднов В. А.* Православная церковь в Польше… С. 282.

[54] ЦДІА України у Львові, ф. 9, оп. 1, спр. 440, стор. 180–181.

[55] *Великий А. Г.* З літопису християнської України… Т. V. С. 237.

збереження Православної церкви на землях Речі Посполитої у незмінному стані та вимагала за жодних обставин не змушувати її вірних до єдності з католиками[56]. Відтак Люблінський колоквіум став останньою (і невдалою) спробою поєднання православних та уніатів Речі Посполитої в другій половині XVII ст.[57] на загальнодержавному рівні. На місцях це поєднання вдалося реалізувати, щоправда дещо пізніше[58].

Львів у другій половині XVII ст. як центр однойменної єпархії і його православна (українська) громада були невід'ємною та важливою складовою Київської православної митрополії. Відтак місто, разом з його православною спільнотою, ставали об'єктом королівської та єпископської політики. В час, коли ця політика досягла свого піку, населення Львова отримало можливість ознайомитись з нею та сприяти чи противитися її реалізації. Не останню роль у цьому відіграли видані королем універсали та поширення в різний спосіб інформації з них.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

1678 р., 3 серпня. Жовква. –

Ян III підтверджує попереднє, здійснене ще королем Яном Казимиром, призначення київським православним митрополитом Антонія Винницького, колишнього перемишльського й самбірського єпископа

Oblata literaru[m] S[acrae] R[egiae] M[aiestatis]
venerabili Winnicki metropolitae kiiouiensi seruientium

Ad off[iciu]m et acta p[rae]sen[tia] castren[sia] capitan[ealia] leopolien[sia] veniens p[er]s[ona]l[ite]r n[obi]lis Georgius Korendowicz obtulit officio p[rae]senti et ad acticandu[m] porrexit literas Sacrae Regiae M[aies]t[a]tis in rem v[e]n[era]b[i]lis Winnicki metropolitae kiiouien[si] seruientes, // *(стор. 2312)* manu eiusdem Sacrae Regiae M[aies]t[a]tis subscriptas et sigillo regni communitas, tenoris talis.

---

[56] *Балик Б. І.* Інокентій Іван Винницький... С. 54; *Mironowicz A.* Kościół prawosławny… S. 223; *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія… С. 223.

[57] *Скочиляс І.* Галицька (Львівська) єпархія… С. 309.

[58] Упродовж 1692–1703 рр. усі православні єпархії Корони Польської перейшли на унію (*Яковенко Н.* Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / 3-тє видання, перероблене та розширене. Київ, 2006. С. 491).

Jan Trzeci z Bozey Łaski Krol Polski, Wielki Xiąze Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Inflantski, Kiiowski, Wołynski, Podolski, Podlaski, Smolenski, Siewierski y Czerniechowski.

Wszem wobec y kozdemu z osobna, komu o tym wiedziec nalezy, mianowicie wielebnym, poboznym episkopom, archimandritom, ihumenom, protopopom, namiestnikom, praesbyterom, diakonom, klerykom, czerncom, wszytkiemu duchowienstwu, tak w Koronie, iako y w Wielkim Xięstwie Lithewskim będącemu y innym wszytkim, tak stanu szlacheckiego, iako tez wszelkiey inszey kondycÿ y dostoięstwa ludziom, y wszytkiey Rusi religÿ greckiey w Koronie y Wielkiego Xięstwa Litewskiego oznaymuiemy. Iz iako raz naiasnieyszy Jan Kazimirz antecessor nasz wielebnemu w Bogu Antoniemu Winnickiemu, przed tym przemyskiemu y samborskiemu episkopowi, wziąwszy pod wage zycia iego, pobozność, nauką nalezytą y osobliwą ku wierze chrzescianskiey zarliwość, metropolią kiiowską za pokazaniem zgodney elekciey konferował y osobliwym uniwersałem swoim obwiescic kazał, tak y my, chcąc do konca religiey greckiey w panstwach // *(стор. 2313)* naszych gruntownie uspokoić* a zaczynaiąc od chwały Bozey wydaiemy ten uniwesał nasz do wiernosci waszych, abyscie y przerzeczonego wielebnego Antoniego Winnickiego za własnego y prawdziwego metropolite kiiowskiego pasterza swego mieli, znali, y tak iemu samemu, iako y namiestnikom iego we wszytkim cokolwiek do jurisdikciey metropolitanskiey nalezy posłusznemi byli. Zadnych inszych uniwersałow, listow wieszczych y przywileiow niczyich (ktore lubo wyszły albo na potym niesłusznie z opaczną cancellariey naszey informacią wyniść by mogły, ktore tymze uniwersalem ninieyszym kassuiemy y za niewazne deklaruiemy) nie słuchają, a to wszytko z powinnosci samey czyniąc, cokolwiek pieczołowanie pasterskie y władza metropolitanska wielebnego w Bogu Oyca Antoniego Winnickiego metropolity kiiowskiego własnego y prawdziwego rozkaze, w czym wiernosci wasze wiary chrzescianskiey sumnieniem, tak y łaską naszą obowiązuiemy. A zeby ten uniwersał nasz tym prędzey wszytkich wiadomosci doszedł, rozkazuiemy go po wszytkim panstwie naszym y jurisdikciy iego metro// *(стор. 2314)*politanskiey na mieyscach zwyczaynych publikować. Dan w Zołkwi dnia trzeciego miesiąca sierpnia roku Panskiego MDCLXXVIII, panowania naszego V roku.

Jan Krol.

Locus sigilli.

Franciszek Kamocki sekretarz J[ego] K[rolewskiej] M[iłos]ci m[anu] p[ro]p[ria].

Post ingrossationem originale receptu[s].

ЦДІА України у Львові, ф. 9, оп. 1, спр. 437, стор. 2311–2314. Копія, вписана в ґродську книгу (здійснено у середу 5 жовтня 1578 р.).

---

* *Напис над рядком:* gruntownie na pokoię moię nadawał

Переклад

Облята листа Священного Королівського Маєстату,
що служить велебному Винницькому, київському митрополиту

До уряду і актів нинішніх ґродських, старостинських львівських прийшовши особисто, шляхетний Георгій Корендович вручив нинішньому уряду і до внесення в акти подав лист Священного Королівського Маєстату, що служить у справі велебного Винницького, київського митрополита, рукою того самого Священного Королівського Маєстату підписаний і печаткою королівства скріплений, такого змісту.

Ян Третій з Божої ласки король польський, великий князь литовський, руський, прусський, мазовецький, жмудський, інфлянтський, київський, волинський, подільський, підляський, смоленський, сіверський і чернігівський.

Всім загалом і кожному зокрема, кому це знати належить, особливо велебним, побожним єпископам, архімандритам, ігуменам, протопопам, намісникам, пресвітерам, дияконам, клірикам, ченцям, всьому духовенству, що перебуває як в Короні, так і у Великому князівстві Литовському, і всім іншим так шляхетського стану, як також і людям всякого іншого стану й гідності, й усій Русі грецької релігії у Короні і Великому князівстві Литовському повідомляємо. Бо як раз найясніший Ян Казимир, попередник наш, велебному у Бозі Антонію Винницькому, перед тим перемишльському й самбірському єпископу, взявши до ваги його життя, побожність, належну освіченість і особливе завзяття до християнської віри, за представленням згідної елекції, київську митрополію надав і особливим своїм універсалом сповістити наказав [про це], так і ми, бажаючи до кінця ґрунтовно заспокоїти грецьку релігію в наших державах і починаючи з Божої хвали, видаємо цей наш універсал до Ваших вірностей, щоб і названого велебного Антонія Винницького за власного і правдивого митрополита київського, свого пастиря, мали, знали, і так йому самому, як і намісникам його були послушними в усьому, що належить до митрополичої юрисдикції. Жодних інших універсалів, віщих листів і привілеїв нічиїх (які або вийшли, або пізніше вийти б могли неслушно через невірне поінформування нашої канцелярії, котрі цим же нинішнім універсалом скасовуємо і декларуємо як недійсні) не слухати, а то все з самої повинності чинячи, що накаже пастирська турбота і митрополича влада велебного у Бозі отця Антонія Винницького, властивого й правдивого київського митрополита, в чим Ваші вірності християнським сумлінням, так і нашою ласкою зобов'язуємо. А щоб цей наш універсал тим швидше до відома всіх дійшов, наказуємо його публікувати по всій нашій державі і його митрополичій юрисдикції на місцях звичайних. Дано у Жовкві дня третього місяця серпня року Божого 1678, правління нашого п'ятого року.

Ян, король.

Місце печатки.

Францішек Камоцький Його Королівської Милості секретар, рукою власною.

Після вписання оригінал універсал повернутий.

№ 2

1679 р., 9 жовтня. Яворів. –

Ян III, згідно із конституцією варшавського сейму, наказує священнослужителям та вірним Православної та Унійної церков під загрозою покарання зібратися у Любліні на 24 (14 ст. ст.) січня 1680 р. для вирішення непорозумінь

Oblata l[ite]rarum vniuersalium S[acrae] Regiae Ma[ies]t[a]tis perillustribus v[e]n[era]b[i]libus metropolitis, episcopis et alÿs personis ritus graeci synodus cer[tus] denuntiantium

Ad officium et acta p[rae]sentia castrensia capitanealia leopoliensia personaliter veniens nobilis Joannes Mokrzÿckj obtulit officio praesenti et ad acticandum porrexit literas vniuersales Sacrae Regiae Maiestatis ad perillustres et venerabiles metropolitas episcopos et alios rithus graeci vnitos // *(стор. 178)* et disiunńtos pro sÿnodo lublinensi emanatas manu Sacrae Regiae Maiestatis subscript[as] et sigillo minoris cancellariae regni communitas, tenoris talis.

Jan Trzeci z Bozey Łaski Krol Polskj, Wielkie Xiąze Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Zmudzkie, Inflanskie, Kiiowskie, Wołynskie, Podolskie, Podlaskie, Smolenskie, Siewierskie y Czerniechowskie.

Wielebnym, naboznym metropolitom, episkopom, archimandrytom, ichamenom* przełozonym y wszystkiemu duchowienstwu, takze szlachetnym obywatelom roznych woiewoctw, bractwom, stawropigianom y wszystkim in genere w miastach naszych y slacheckich religiey greckiey vnitom y dyzunitom w Koronie y w Wielkiem Xięstwie Litewskiem y prowincyach do nich nalezących będącym, wiernie nam milym // *(стор. 179)* łaskę naszą krolewską. Wielebni, nabozni, wiernie nam mili. Nieustaiące o panstwach naszych maiąc pieczołowania, tego zyczemy, zeby w nich poządany pokoy y chrzescianska miłosc, ktora za sobą Boskie pociąga błogosławienstwa, iako naybarziey kwitnela, do tego zas wszystkiego, gdy wielką przeszkode iest zawzięta y zastarzała w narodzie ruskim niezgoda, ktora jednosc obywatelow panstw naszych rozrywa, pokoiu swietego fundamenta wzrusza, braterską znosi miłosc a niechec y wzaiemne w sercach roznieca zaiątrzenia, przetoz chcąc temu wszystkiemu oycowskiem dozorem naszym y affektem zabiezec, chcąc do nalezytego uspokoienia rozroznione wiernosci waszych sprowadzic animusze, inhaerendo konstitutiey naszey na // *(стор. 180)* seymie w Warszawie postanowioney, ktora na grodzienskiem seymie do exekutiey przysc nie mogla, takze sklaniaiąc się do vsilney prozby oboiey strony, ninieyszym vniwersalem wiernosci waszych ządamy y po nich tak koniecznie miec chcemy, abyscie wszystkie insze na strone vchyliwszy zawody ze wszystkiemu** ab vtrinque przywileiami, dekretami y prawami w miescie naszym Lubelskim na dzien dwadziescia y cztery mięsiąca stycznia a podług starego kalendarza na dzien

* *Так у тексті. Має бути* ichumenom

** *Так у тексті. Має бути* wszystkiemi

czternascie roku przeszłego* millesimo sexcentesimo octuagesimo przybywali y tam od Pana Boga wszelkiego pokoiu y wzaiemney miłosci nieprzebranego zrzodła posileni za przyczyną Błogosławioney y Nayswiętszey Panny przy bytnosci wielmoznych kommissarzow naszych, ktorych do tego aktu // *(стор. 181)* z senatu naszego mianowac będziemy, z sobą w miłosci chrzescianskiey pewną vczyniły rozmowe. Jakoz wielmozni kommissarze nasi wierni wiernoscom waszym zgody, uspokoienia y do vprzątnienia prawnych zawodow na mieysciu naszym tam zasiadaiący pobudzac bedą, co gdy się da Pan Bog nada tak iako zyczemy, nie tylko swiat caly chrzesciansky cieszyc się będzie, ale y niebo samo, Bog zgody, Bog jednosci, Bog pokoiu błogosławic wiernosci wasze y panstwu temu bedzie y po chanby nieprzyiacielow Krzyza Swietego, ktorzy nie tak na siłe y mocy swoiey iako na niezgodzie y rozerwaniu chrzescianstwa nadzieie zguby naszey załozyli. A ktoby zas z welebnosci y nabo// *(стор. 182)*znosci wiernosci waszym, kochaiąc się w niezgodzie, nie w rostyrku, Bogu y ludziom niemilym, na ten tak pobozny y pożądaney akt nie przylył** y przybyc nie chciał, taki kazdy iako woli naszey nieposłuszny y zgody swięty przeciwnik a beneficÿs, ktore trzyma, odpadac będzie y komu inszemu te beneficia przez nas oddane będą. Zas vniwersal nasz aby do wiadomosci przyszedł wszystkich wielebni metropolitowie, episcopi y inni przelozeni aby go publikowac kazali miec chcemy, ktory my dła większey wagi ręką naszą podpisawszy pieczęcią koronną stwierdzic y zmocnic roskazalismy. Dan w Jaworowie dnia IX miesiąca octobr[is] roku Panskiego MDCLXXIX, panowania naszego VI.

Jan Krol.

Locus sigilli.

Stanisław Szczuka.

Post ingrassationem*** uero originale exemplar idem g[e]n[er]os[um]q[ue] offerens ad se recepit et de recepto sibiq[ue] restituto officium praesens quietauit.

ЦДІА України у Львові, ф. 9, оп. 1, спр. 440, стор. 177–182. Копія, вписана в ґродську книгу (здійснено у четвер 18 січня 1580 р.).

Переклад

Облята універсалу Священного Королівського Маєстату, що приповідає славним, велебним митрополитам, єпископам та іншим особам грецького обряду синод певний

До уряду і актів нинішніх ґродських, старостинських львівських особисто прийшовши, шляхетний Йоан Мокрицький, вручив нинішньому уряду і до внесення в акти подав універсал Священного Королівського Маєстату до славних

* *Так у тексті. Має бути* przyszlego

** *Так у тексті. Очевидно, має бути* przybył

*** *Так у тексті. Має бути* ingrossationem

і велебних митрополитів, єпископів та інших грецького обряду, з'єднаних і відділених, про оголошення люблінського синоду, рукою Священного Королівського Маєстату підписаний і печаткою малої канцелярії королівства скріплений, такого змісту.

Ян Третій з Божої ласки король польський, великий князь литовський, руський, прусський, мазовецький, жмудський, інфлянтський, київський, волинський, подільський, підляський, смоленський, сіверський і чернігівський.

Велебним, побожним митрополитам, єпископам, архімандритам, ігуменам, настоятелям і всьому духовенству, також шляхетним обивателям різних воєводств, братствам, ставропігіаном і всім загалом у наших і шляхетських містах грецької релігії уніатам і неуніатам, у Короні й у Великому князівстві Литовському, і в провінціях, що до них належать, вірно нам милим наша королівська ласка. Велебні, набожні, вірно нам милі. Маючи неустанні турботи про наші держави, того хочемо, щоб у них жаданий мир і християнська милість, яка тягне за собою Боже благословення, якнайбільше квітнула, до того ж усього, бо великою перешкодою є завзята й застаріла незгода в руському народі, яка розриває єдність обивателів наших держав, порушує фундаменти святого миру, зносить братерську милість, а нехіть і взаємну в серцях роз'ятренність запалює, тому прагнучи тому всьому нашою батьківською опікою та милістю запобігти, прагнучи до належного заспокоєння розрізнені душі Ваших вірностей спровадити, згідно з нашою конституцією, на сеймі у Варшаві ухваленою, яка на ґродненському сеймі до виконання прийти не змогла, також схиляючись до посиленого прохання обох сторін, нинішнім універсалом жадаємо від Ваших вірностей і від них так однозначно мати хочемо, щоб всі інші в бік відклавши суперечки з усіма з обох сторін привілеями, декретами і правами прибули до нашого міста Любліна на день двадцять четвертий місяця січня, а згідно старого календаря на день чотирнадцятий, року наступного, тисяча шістсот вісімдесятого, і там, посилені від Пана Бога, усілякого миру й взаємної милості невичерпного джерела, за втручанням Благословенної та Найяснішої Панни, у присутності наших вельможних комісарів, яких до цього акту з нашого сенату будемо призначати, між собою у християнській милості вчинили певну розмову. Як вельможні наші комісари вірні, засідаючи там на нашому місці, Ваших вірностей будуть побуджати до згоди, заспокоєння і усунення правових суперечок, що коли Пан Бог дасть так, як бажаємо, не тільки буде радіти цілий християнський світ, але й само небо, Бог згоди, Бог єдності, Бог миру благословляти Ваші вірності й цю державу буде і на ганьбу ворогів Святого Христа, які не так у силі й міці своїй, як на незгоді й роз'єднанні християнства заклали надію нашої погибелі. А хто б з велебних і побожних Ваших вірностей, кохаючись у незгоді, не в сумнівах, Богу та людям немилий, на цей так побожний і жаданий акт не прибув і прибувати не хотів, кожний такий як нашій волі непослушний і противника святої згоди від бенефіціїв, які тримає, усунутий буле і комусь іншому ці бенефіції нами віддані будуть. Універсал же наш, щоб до відома всіх дійшов, хочемо

мати, аби велебні митрополити, єпископи та інші настоятелі публікувати його наказували, який ми для більшої ваги, підписавши нашою рукою, наказали ствердити та зміцнити коронною печаткою. Дано у Яворові дня дев'ятого місяця жовтня року Божого 1679, панування нашого шостого.

Ян, король.

Місце печатки.

Станіслав Щука.

Після вписання ж оригінальний екземпляр той самий урожоний, що приніс, до себе повернув і з повернення собі й отримання нинішній уряд квитував.